

וכתב הרי"ף דלית הלכתא כותיה, אלא כרבא דהוא בתרא דפסק הלכה כר"מ, דלא צריך כונה אלא בפסוק ראשון בלבד, הלכך אם היה מהלך צריך לעמוד רק בפסוק ראשון [עם פסוק בשכמל"ו, מג"א סג, ה]. והתוס' (ד"ה על) כתבו דהכי איתא בתנחומא. וכן פסק הרמב"ם.

אבל הרא"ש הביא שהראב"ד כתב בשם גאון דכשם שאסור לרמוז בכל פרק ראשון דלא ליחשב קריאת עראי (כנ"ל אות י) כן היה אסור לילך בו, אך כיון דכתיב ובלכתך בדרך לכן מותר לילך מפסוק זה ואילך. והשו"ע (או"ח סג, ג) פסק כהרי"ף רמב"ם ותוס'. אבל הב"ח החמיר לעמוד עד על לבבך, וכתב שכן משמע גם מהטור (והעתיקו המשנ"ב).

יז. תנן ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק, ופירשו בגמרא דאין בזה סכנה ממש (ברכות ל: ג). וכתב רבינו יונה שמ"מ יכול ללכת כדי שישליכנו מעליו, שלא מצינו הליכה נקראת הפסק בשום מקום. והעתיקו הב"י (קד).

והשו"ע (או"ח קד, ג) העתיק את דברי המשנה, והרמ"א הוסיף רק את ראשית דברי ר' יונה, והמג"א העתיק שם גם את סיום דברי ר' יונה, והוסיף שמ"מ שלא לצורך אסור ונהט"ז תמה על הרמ"א שמיקל בהליכה כר' יונה (וציין למש"כ בסי' ח, ששם חילק בין אותו בית לבית אחר) עיי"ש]. ובשו"ע (או"ח קכח, ב) התיר לכהן ש"ץ לעקור רגליו מעט בעבודה כדי שיוכל לברך ברכת כהנים. וכן התירו הפוסקים ללכת כדי לקחת סידור, ואף כדי לעיין בספר כשמסופק על המשך תפילתו (ו"א), וכן לכל צורך כונת התפילה (עי' מג"א קכד, ז).

והנה הב"ח (וכן הא"ד) ס"ל שבשעת הצורך עדיף לקצר בתפילה (כנ"ל אות ז) מאשר לזוז ממקומו באמצע התפילה. ויש שהכריעו להיפך, שעדיף לזוז מאשר לקצר (כן חוכך

ועל כן נראה דאכן כונת הירושלמי היא (כהבבלי הנ"ל) שאסור 'להתחיל' כל פרשה ראשונה כשהוא פורק, שהרי אז אסור בעשיית מלאכה, אבל 'להמשיך' פרשה שניה מותר. ומה שהפוסקים לא פירשו זאת כאן מסתמא סמכו על ההלכה המפורשת קודם לכן לענין עשיית כל מלאכה, ששם מפורש שהאיסור רק בפרשה ראשונה (וע"ע לקמן סוף אות מב).

יז. תנן האומנין עומדים בראש האילן או בראש הנדבך מה שאינן רשאים לעשות כן בתפילה, ת"ר האומנין וכו' מתפללין בראש הזית ובראש התאנה, ובשאר כל אילנות יורדין למטה ומתפללין, ובעה"ב בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו, והקילו רק אצל פועלים משום ביטול מלאכה (ברכות יז).

ובירושלמי (ב, ה) פירשו שעצי זית ותאנה טרחתן מרובה [ופירש רש"י בגמרא בבלי, שענפיהן מרובין ויכולים לעמוד שם שלא בדוחק ואין שום פחד ליפול]. וברבינו יונה כתוב שיש כמה טעמים, והטעם היותר נכון כי יש טורח גדול בעלייתן וירידתן ויתבטלו ממלאכתן. וכן העתיק בשו"ע (או"ח צ, ג).

וכתב הב"י (סו"ט סג) דמדלא חילקו בגמרא גם לגבי קריאת שמע בין פועלים לבעה"ב, משמע שמותר אף לבעה"ב לקרוא ק"ש על כל אילן או נדבך. וכן פסק שם בשו"ע.

יז. א"ר נתן בר מר עוקבא א"ר יהודה עד על לבבך בעמידה וכו' ור' יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה (ברכות יג:), ופירש הרי"ף בשם הירושלמי (דפ"ב) לא שאם היה יושב עומד, אלא שאם היה מהלך עומד. וכתבו התוס' דאע"ג דאמרינן כל אדם קורא כדרכו, מ"מ מצוה מן המובחר לעמוד כשהוא מהלך, לפי שאינו מיושב כ"כ ואינו יכול לכויך כשהוא מהלך כמו עומד.

בשאר ברכות - הט"ז חידש לאסור, וכבר הקשו עליו האחרונים. ומ"מ ראוי להחמיר במלאכה הצריכה שימת לב (שו"ע הרב כנ"ל). ומלאכה השייכת לענין הברכה נראה דמותר לכו"ע (עי' לקמן אות מה).

בפסוד"ז ובהלל - כנ"ל בשאר ברכות. והנה לפמ"ש"כ הפמ"ג (לקמן אות לו) נראה להתיר במזמורים [כשם שהתירו בפרשה שניה דק"ש, כנ"ל]. אבל הפמ"ג עצמו כתב לאסור בפסוד"ז אפילו להחזיק דבר המטרידו (כדלקמן אות כז), וצ"ע (ועי' לקמן אות לח). ועכ"פ במלאכה הצריכה שימת לב ראוי להחמיר, כנ"ל.

בכל דבר מצוה - הט"ז חידש לאסור גם בזה, וחלקו עליו האחרונים (ובסוף הסימן האדכתי בבירור דבריו ועוד) ²².

בלימוד התורה - מדברי הפמ"ג (לקמן אות לו) נראה שפשוט לו שגם להט"ז אין בזה איסור.

במצוה שאינה חיובית - מסתבר שאין איסור גם להט"ז (ועי' לקמן אות מו).

יז. להסיר דבר המפריע כונתו:

בתפילה - בגמרא התירו לעשות מעשה [בלי דיבור] עבור זה, כגון כשמוכרח להסיר כיחו וניעו או כינה, (כנ"ל אות ג). וכן התיר המג"א (סי' צו) להרים ספר שנפל על הארץ. וכן מותר לרמוז לתינוק המפריע, או לש"ץ שלא ימתין עליו - אם זה מפריעו לכוין (שע"ת ר"ט קז).

הפמ"ג, והעתיקו המשנ"ב, וכן הכריעו תו"ח סופר וכה"ח).

וכתב המג"א דאף אחר שגמר תפילתו, כל זמן שלא פסע ג' פסיעות, אסור לזוז ממקומו אם אין לו צורך. ע"ש. אבל לכל צורך מצוה קצת מותר (משנ"ב טק"ט).

ולגבי ברכת המזון אמרו בגמרא (סו"פ זברכות) והלכתא יושב ומברך [ברכת המזון]. וכתב הרא"ש דהמהלך בדרך ואוכל אינו צריך לישב ולברך, לפי שאין דעתו מיושבת עליו אם יאחר דרכו כדאמרינן גבי תפילה (עי' אר"ח צד, ד). וכן פסק בשו"ע (שם קפג, ט-יא).

פרק ב - פסקי ההלכה

יח. לעסוק במלאכה:

בתפילת העמידה - ודאי אסור, ק"ו מהאיסור המפורש בגמרא בפרשה ראשונה דק"ש, כדלקמן (והרי תפילה חמורה מק"ש, שצריך להיות כעומד לפני המלך (עי' שו"ע אר"ח צא - צח).

בק"ש פרשה ראשונה - בגמרא אסור, וכנפסק בשו"ע (כנ"ל אות א).

בק"ש פרשה שניה - בגמרא התירו²¹, ובמלאכה הצריכה שימת לב ראוי להחמיר (שו"ע הרב, כדלקמן אות מח).

בברכהמ"ז - בירושלמי אסור, ומשמע שאף בברכה רביעית אסור (כנ"ל אות ב). ומסתבר שגם ברכת התורה אסור למאן דס"ל שהיא דאורייתא (עי' ר"ט מו).

²¹ בפשטות עדיף לעצור מאמירתו בשעת עשיית המלאכה וכדו', ולא לעשות תוך כדי אמירתו, כדי שלא תהא אמירתו דרך עראי ומקרה (וכעין דברי הט"ז, לקמן אות לו). אבל מצאתי שיש מי שאומר להיפך שכל מה שהתירו לעשות באמצע ברכה וכדו' זה רק תוך כדי המשך אמירתו, אבל להפסיק מאמירתו ולעשות משהו אחר אסור, ורק לצורך אמירת 'שלום' וכדו' התירו גם להפסיק, (עי' לעיל סוף אות יא). וזה דבר חידוש, אך למעשה מסתבר כנ"ל.

²² בקריאת התורה אסור בגמרא לזכר, ובחזרת הש"ץ הראשונים אסור לזכר [ואף כשהשומע כבר התפלל בעצמו], ולא נתבאר בהם מה הדין לענין מלאכה ושאר דברים (וכנ"ל אות ח-ט). וצ"ע. ועכ"פ בדבר הצריך שימת לב ראוי להחמיר. כנ"ל ולט"ז הכל אסור.

בן"ש וברכותיה - בגמרא איתא שבאמצע פרשה או ברכה [נאחרי פסוק ראשון ובשכמל"ו] מותר לשאול מפני היראה [רב או אב או אנס או מלשין ממון וכדו'], ולענות מפני הכבוד לכל אדם מכובד [זקן או עשיר וכדו']. אך יזהר שלא להפסיק באמצע פתיחת או חתימת הברכה, כיון שע"ז מקלקל את כל משמעות הברכה (כנ"ל אות ד). ובין הפרקים מותר לשאול מפני הכבוד ולהשיב לכל אדם.

ובזמנינו שבד"כ לא מקפידים על אמירת 'שלום' אסור אפילו לענות בין הפרקים, אבל מה שמקפידים כן מותר²³ (כנ"ל אות ד).

בברכהמ"ז - בשו"ע פסק כיש אומרים דינו כתפילה שאסור [כיון שמצינו שהחמירו חז"ל בברכהמ"ז לאומרו במקום אחד כתפילה (הגרע"א). א"נ שבברכהמ"ז משמע בפסוק שצריך לברך בלי הפסק, אבל בק"ש התירו מדכתיב 'ודברת בס', ולא רצו להחמיר בברכות יותר מבק"ש עצמה (שו"ע הרב)], וי"א שבברכה רביעית של ברכהמ"ז מותר כמו בק"ש (כנ"ל אות ז).

בשאר ברכות - מותר בברכות ק"ש הנ"ל.

בפסוד"ז - פסק בשו"ע שדינה כק"ש (כנ"ל אות ו, עיי"ש).

בהלל - בשו"ע פסק (ע"פ הגמרא) שבימים שגומרים את ההלל דינה כקריאת שמע, ובימים שאין גומרים מותר אף באמצע הפרק כבין הפרקים דק"ש (כנ"ל אות ה).

כב. להפסיק ולענות דבר שבקדושה:

בברכהמ"ז - מותר, ק"ו מהנ"ל (שהרי תפילה חמורה יותר כנ"ל אות יח).

בן"ש ובכל שאר דברים - ודאי מותר כנ"ל. וכשאי אפשר להסירו בלי דיבור אולי מותר אף לדבר, כענין שהתירו עניית שלום (כנ"ל אות ד). וצ"ע בזה.

כ. לעסוק במצוה אחרת:

בתפילה - מסתבר שאסור, שהרי הוא כעומד לפני המלך. וכמו שאסרו בגמרא לומר 'שלום', שמזה למדו לאסור לענות כל דבר שבקדושה (כנ"ל אות ו).

בן"ש פרשה ראשונה — לפ"ד המג"א שבגמרא משמע קצת שאסור אף רמיזה לדבר מצוה (עי' לעיל אות י), כ"ש שאסור מעשה ממש.

בן"ש פרשה שניה ובכל שאר דברים - בדבר הצריך שימת לב נראה שראוי להחמיר (כדמשמע משו"ע הרב, עי' לקמן אות מח).

בברכהמ"ז - בשו"ע פסק שדינו כתפילת העמידה לגבי איסור אמירת 'שלום', ומסתבר דה"ה לגבי עשיית שאר דברים (כנ"ל אות ז). ואף אם נאמר שלגבי עשיית שאר דברים תוך כדי המשך אמירתו דינו כק"ש, הרי זה דאורייתא כפרשה ראשונה דק"ש שאסור לפי המג"א, כנ"ל.

כא. להפסיק ולענות 'שלום' וכדו':

בתפילה - בגמרא אסרו. ובחשש סכנה יקצר [יאמר עיקר כל ברכה, תחילתה וסופה, וחתימתה], ואם גם זה לא יספיק אז מותר לו לומר 'שלום' (כנ"ל אות ז).

23. ולכן בסדר ברכת הלבנה שנוהגים עדיין גם בדורותינו לומר 'שלום עליכם' בפה מלא לשלושה אנשים, וכל שואל מקפיד להמתין לעניית 'עליכם שלום' של כל אחד ואחד [והדבר שכיח שאחד עדיין אוחז באמצע ברכת הלבנה והשני כבר אוחז בהמשך ואומר לו 'שלום עליכם'], נראה פשוט שבוה צריך המכרך להפסיק כדי לענות לחברו 'עליכם השלום' באמצע הברכה הארוכה מפני הכבוד וכ"ש מפני היראה, שהרי בזה עדיין מקפידים גם בזמנינו (ועי' בס' אישי ישראל סופ"מ). וה"ה שמותר מפני הכבוד לענות בברכה על ברכת 'מזל טוב' באמצע הפרק, וכ"ש אחר נטילת ידים קודם ברכת המוציא (עי' אר"ח ר"ס קסו), ולא יפה עושים הנמנעים או מלענות דברי ברכה כראוי.

בברכהמ"ז - הט"ז אסור, ובזה פסק גם בשו"ע הרב לאסור (כדלקמן אות מח).

בכ"ש פרשה ראשונה - הט"ז אסור, וכן משמע משו"ע הרב (כנ"ל).

בשאר ברכות - מהט"ז נראה שאסור, ולשו"ע הרב רק לכתחילה אין נכון לעשות כן. ונראה שלכו"ע מותר לעצור באמצע ברכה לשתוק ולעיין בדבר תורה וכדו'. וכן עמא דבר כשממתינים לש"ץ שיסיים איזה קטע בברכות ק"ש וכדו'.

בפרשה שניה דק"ש ובפסוד"ז ומזמורי הלל - גם כנ"ל. ולפי מש"כ הפמ"ג (עי' לקמן אות לו) להתיר בהם עשיית מלאכה, אפשר שגם לעיין מותר בהם. אבל הפמ"ג עצמו החמיר בדומה לזה (וכנ"ל אות יח). וצ"ע.

כה. לרמוז בעיניו וכדו'.

בתפילה - ודאי אסור, ק"ו מהאיסור המפורש בגמרא בפרשה ראשונה דק"ש, כדלקמן (ותפילה חמורה מק"ש כנ"ל).

בכ"ש פרשה ראשונה - בגמרא אסרו (כנ"ל אות י), אבל לנענע בראשו לרמוז ל'שלום' וכדו' נראה דמותר (כנ"ל אות ז).

בכ"ש פרשה שניה - בגמרא התירו, וי"א שזה דוקא לצורך מצוה (כנ"ל אות י).

בברכהמ"ז - בערוה"ש כתב לאסור, שהרי בשו"ע השווהו לתפילה (כנ"ל אות כא) לגבי איסור אמירת 'שלום', ומסתבר דה"ה לגבי עשיית שאר דברים (כנ"ל אות ז). ואף לפי מש"כ לעיל (שם) שלדעת שו"ע הרב אפשר שלגבי עשיית שאר דברים תוך כדי המשך אמירתו דינו כק"ש, הרי ברכהמ"ז זה דאורייתא כפרשה ראשונה של ק"ש. ואסור. כנ"ל.

בתפילה - אסור [אלא ישתוק ויכוין לצאת ידי חובתו בדברים החשובים - אמרן יהא שמיא רבא וכו', ברכו וקדושה, ואמרן דהאל הקדוש ושומע תפילה].

בברכהמ"ז - אע"פ שבשו"ע פסק לגבי ^{המטריד} 'שלום' דינו כתפילה, לגבי דבר שבקדושה יש מקילים בין הברכות. ויש מקילים גם באמצע ברכה כמו בק"ש, כדלקמן (וכנ"ל אות ז).

בכ"ש ובשאר ברכות וכדו' - מדהתירו בגמרא אמירת 'שלום' למדו הראשונים שהוא הדין לעניית דבר שבקדושה, שבאמצע מותר לומר רק את הדברים החמורים הנ"ל [ולכתחילה יפסיק במקום דסליק עניינא, ובברכה אסור לענות אם עי"ז יתקלקל כל משמעות הברכה, כנ"ל], ובין הפרקים מותר גם אמרן של שאר ברכות וכו' (כנ"ל אות ז).

- ובפרטי דינים אלו כבר האריכו בהם הפוסקים, והעתיקום מסדרי הסידורים, ואכמ"ל -

בג. להפסיק ולדבר כדי להפריש מאיסור:

בתפילה - מותר [כשאי אפשר להפריש באופן אחר] רק כדי להציל מאיסור תורה (משנ"ב ז, טז).

בכ"ש ושאר ברכות וכדו' - מותר [כשאי אפשר להפריש באופן אחר], ק"ו מאמירת 'שלום', דכבוד שמים עדיף (ריטב"א יומא יט:).

בברכהמ"ז - מותר כתפילה או כק"ש, כנ"ל (אות כב).

בד. לעיין בתורה:

בתפילה - ודאי אסור, ק"ו מדחייבו קודם התפילה לסלק מעצמו כל דבר המטריד (שו"ע או"ח צו), ובתפילה עצמה חייב לכתחילה לכוין בכולה (עי' שם צח). אבל מותר לעיין בספר כדי לידע איך להמשיך תפילתו (וה"א).

שגם לפי שו"ע הרב אסור, ועכ"פ כשהוא צריך שימת לב.

בברכהמ"ז בשו"ע פסק שדינו כתפילה העמידה לגבי איסור אמירת

'שלום', ומסתבר דה"ה לגבי עשיית שאר דברים [ואף לפי מש"כ לעיל (אות ז) שלדעת שו"ע הרב אפשר שלגבי עשיית שאר דברים תוך כדי המשך אמירתו דינו כק"ש, הרי ברכהמ"ז זה דאורייתא כפרשה ראשונה של ק"ש, וכבר נכתב לעיל שאפשר שאסור]. גם אפשר שהוא בכלל איסור תשמיש קל שאסור המג"א. וכן פסק הפמ"ג לאסור בזה.

בפרשה שניה דק"ש ובפסוד"ז ומזמורי הלל - מהפמ"ג משמע שאסור

בכולם (והעתיקו המשנ"ב), אך לדבריו במקום אחר (עי' לקמן אות לו) בקריאת פסוקים מותר אפילו עשיית מלאכה (וכנ"ל אות כ), וצ"ע. ולפי שו"ע הרב רק לכתחילה אין נכון לעשות כן (עי' לקמן אות מח).

בשאר ברכות - הפמ"ג אוסר, ולשו"ע הרב רק לכתחילה אין נכון לעשות כן, וכנ"ל.

כת. לסחוב משא כבד [כשאנו מפחד שיפול וינזק או יזיק]:

בתפילה - בגמרא התירו אם זה פחות מד' קבין ומפשילין לאחריו [והערה"ש כתב שאם יכול להניחו ע"ג קרקע בלא טירדה חייב לעשות כן], ואם הוא יותר מד' קבין יניחו ע"ג קרקע (כנ"ל אות יז).

בק"ש - בירושלמי התירו אף אם הוא כבד יותר מד' קבין [אבל לפרוק או לטעון אסור בפרשה ראשונה] (כנ"ל אות יז).

בברכהמ"ז - בשו"ע פסק שדינו כתפילה העמידה לגבי איסור אמירת

'שלום', ומסתבר דה"ה לגבי עשיית שאר דברים [אך לפי טעמו של שו"ע הרב אפשר שלגבי עשיית שאר דברים תוך כדי המשך

בשאר ברכות וכדו' - אפשר שמותר אף להט"ז, אך ודאי שאין נכון לעשות כן כשצריך שימת לב, וכנ"ל.

בו. תשמיש קל:

בתפילה - נראה שאסור בק"ו ממש"כ המג"א לגבי ברכהמ"ז כדלהלן. אבל לסדר טליתו שלא תיפול התירו בגמרא (לפירוש ר"ח, כנ"ל אות ג). וכנראה דה"ה בכל תשמיש קל כשהוא לצורך מצוה או לכבוד התפילה, וצ"ע (כדלקמן אות לה).

בברכהמ"ז - מג"א חידש לאסור בברכת המזון, וכנ"ל (ולקמן אות לג-לה הארכנו בדבריו).

בק"ש פרשה ראשונה - נראה שאסור [כנ"ל], מדאסרו בגמרא לרמוז (כנ"ל אות י). אך מפני היראה והכבוד אפשר דמותר (וכנ"ל אות יא).

בק"ש פרשה שניה - מדהתירו בגמרא לרמוז [ויש שהתירו שם דוקא לצורך מצוה], אפשר דמותר גם תשמיש קל (כנ"ל אות י).

בשאר ברכות וכדו' - נראה שמותר לכו"ע (עי' לעיל אות לג). וכן המנהג להתיר תשמיש קל כשהוא דבר מצוה קצת, ועכ"פ כשהוא שייך קצת לאותו ענין [עפ"י גגלה או נסתר], דוק ותשכח (לקמן אות מה הארכנו בזה).

בו. להחזיק דבר שיכול ליפול ממנו ולהינזק או להזיק:

בתפילה - בגמרא אסרו [ויש אוסרים גם כל חפץ שאינו צורך התפילה], אך אם הוא מוטred מדאגת גניבה וכדו' מסתבר שמותר להחזיקו, ומותר להחזיק סידור לתפילה (כנ"ל אות יב), וכן לולב בזמנו מותר (כנ"ל אות יג).

בק"ש פרשה ראשונה - להט"ז מסתבר שאסור, והפמ"ג כתב לאסור. ואפשר

בק"ש - אחרי בשכמל"ו [וי"א אחרי על לבבך] מותר לילך (כנ"ל אות טז).

אמירתו דינו כק"ש שמותר, ועכ"פ כשאנו צריך שימת לב, וצ"ע (כנ"ל אות ז).

בשאר ברכות וכו' - לא נזכר לאסור.

בשאר ברכות וכדו' - מסתבר שמותר, ק"ו מקריאת שמע הנ"ל.

ההלכה למעשה

לא. הרוצה להדר בהלכה זו ולהחמיר בה ככל שיטות המחמירים כדי לעשות נח"ר להשי"ת - ובפרט בהלכה זו שהפליג בה הט"ז בחומרתה, ע"ש - [אי ליכא חשש יוהרא וכדו'] לא יעשה שום דבר, אפילו תשמיש קל - ואפילו לעסוק בתורה או במצוה כלשהי, ואף לא לאחוז משהו בידו או לישא משא כבד על כתיפו - באמצע כל דבר מצוה (כדברי הגמרא והשו"ע, ובהוספות המג"א והט"ז ביחד עם חומרות כל האחרונים).

ובזמנם התירו שאלת ועניית שלום בקריאת שמע וברכות, כדאי' בגמרא ובשו"ע [וה"ה בזמנינו דיבורים כאלו שמקפידים עליהם מפני היראה או הכבוד]. ומזה למדו את ההיתר לענות איש"ר וקדושה וברכו וכדו'. ורק לסלק דבר המפריע לו לכוין מותר לכו"ע אף בתפילת העמידה.

לב. אבל כשקשה לו להחמיר בכל זה [או כשחושש ליוהרא וכדו' או שאר שעת הדחק] יזהר לכל הפחות במה שאסור מעיקר דינא בגמרא ושו"ע [וגדולי הפוסקים], כמו שנפרט:

בתפילת העמידה לא ידבר כלל [חוץ מבחשש סכנה - כשאין לו אפשרות אחרת], לא יעשה שום מלאכה [ואפילו תשמיש קל] ואף לא ירמוז [רק כדי לסלק דבר המפריע כונתו]. ולא יעיין [ואף לא יסתכל] בדבר אחר. ולא יעמוד בראש האילן או הנדבך [חוץ מפועל על עץ זית או תאנה], ולא יאחוז חפץ שדואג שמא יפול מידיו. וכן לא יחזיק משא כבד ד' קבין, ובפחות מד' קב אם מפשילו לאחוריו מותר. ולא ילך, רק כשצריך לצורך כונת התפילה.

בט. לשהות במקום שדואג שמא יפול וינזק:

בתפילה - בגמרא התירו רק לפועלים, ורק על עץ זית ותאנה שענפיהם מרובים (כנ"ל אות טו).

בק"ש - בגמרא התירו לכל אדם, בראש נדבך או אילן וכדו' (כנ"ל).

בברכהמ"ז - בשו"ע פסק שדינו כתפילת העמידה לגבי איסור אמירת 'שלום', ומסתבר דה"ה לגבי עשיית שאר דברים [אך לפי טעמו של שו"ע הרב אפשר שלגבי עשיית שאר דברים תוך כדי המשך אמירתו דינו כק"ש שמותר, ועכ"פ אינו צריך שימת לב כ"כ], וצ"ע (כנ"ל אות ז).

בשאר ברכות וכו' - מסתבר שמותר, ק"ו מק"ש כנ"ל.

ל. ללכת:

תפילה - בשו"ע התיר לצורך, כגון להפיל ממנו נחש הכרוך על עקבו אף שאינו סכנה, וכן כהן ש"ץ יכול לעקור רגליו מעט בעבודה כדי שיוכל לברך ברכת כהנים, וכ"ש לכל צורך דיני התפילה וכונתה (כנ"ל אות יז).

בברכהמ"ז - צריך לישב, אך המהלך בדרך ואוכל אם אין דעתו מיושבת עליו אם יאחר דרכו, מותר לו לברך בהליכה (כנ"ל סוף אות יז). ונראה לפ"ז שאם הוא עומד ואין דעתו מיושבת עליו אם יצטרך לידחק ולשבת אז יוכל לעמוד ולברך [ואולי לכך נהגו העומדים בסעודה ומביטים בפני רבם וכדו', שממשיכים לעמוד גם כשמברכים עמו ברכהמ"ז. ולפמש"כ הריטב"א (כנ"ל אות יג) מיושב יותר].

והנה הט"ז הוסיף לאסור עשיית מלאכה גם בשאר ברכות ותפילות (בדלקמן אות לו), ומדלא הוסיף זאת המג"א משמע שמה שהוא אוסר זה רק בברכהמ"ז [ומסתבר שכ"ש בתפילת העמידה, דחמיר טפי שהוא כעומד לפני המלך], אבל לא בשאר ברכות וכדו'. אמנם המחצית השקל פירש את טעמו של המג"א כדברי הט"ז, ולפי דבריו מסתבר שלהמג"א צריך להחמיר שלא לעשות תשמיש קל אף בכל ברכה וכדו', אבל אין בזה שום הכרח מדברי המג"א עצמו, ואדרבה כנ"ל.

אך לענין קריאת שמע מסתבר שגם להמג"א צריך להחמיר לאסור מלאכה וגם תשמיש קל, ועכ"פ בפרשה ראשונה, דהא אסרו בגמרא (יומא יט:) לרמוז בעיניו ולקרוע בשפתיו ולהורות באצבעותיו, וכן נפסק בשו"ע (או"ח סג, ו) [והמג"א נוטה שם להחמיר גם בפרשה שניה, אם לא לדבר מצוה, כנ"ל אות י]. אך אפשר לחלק, דלרמוז לאחרים אסור אפילו ע"י תשמיש קל, אבל עשיית תשמיש קל לעצמו אולי מותר. וצ"ע בזה.

לד. ואין להקשות על המג"א מהא דאיתא בגמרא (ב"מ קה:) שמותר להתפלל כשמשא מונח על כתיפו, וכן התירו בירושלמי לקרות ק"ש, וכן נפסק בשו"ע (או"ח ס"ט סג, וצו, ה, עיי"ש, וכנ"ל אות ט). די"ל שזהו פחות מתשמיש קל, שהרי הוא אינו עושה כעת כלום, רק מאליו ממשיך המשא להיות על כתיפו.

אך לכאורה קשה על דברי המג"א, ממה שהתירו להתחיל ללכת אפילו באמצע תפילת העמידה, כמו"ש המחבר בשו"ע (או"ח קכז, ב) שמותר לכהן ש"ץ לעקור רגליו מעט בעבודה כדי שיוכל לברך ברכת כהנים. וכן העתיקו הרמ"א והמג"א (שם קד, ג) את דברי רבינו יונה, שבשעת הצורך מותר ללכת באמצע תפילת העמידה, לפי שלא מצינו הליכה נקראת הפסק בשום מקום. וכן העתיק המג"א (שם, ז) את דברי הס"ח. שאם אחד

בברכת המזון לא יעשה מלאכה [אפילו תשמיש קל, רק כדי לסלק דבר המפריע כגמ'], ולא ידבר [ולא יעיין בדבר אחר]. ואף המהלך בדרך יישב, חוץ מאם יטרד ע"י עיכובו ותופרע כונתו.

בפרשה ראשונה דק"ש לא יעשה מלאכה. **אך** לא ירמוז [רק כדי לסלק דבר המפריע כונתו]. ולא ידבר חוץ מאמירת 'שלום' וכדו' [אמירה שמקפידים עליה], שזה מותר אף באמצע הפרק [מאחרי בשכמל"ו] מפני היראה דוקא, ולהשיב מותר אפילו מפני הכבוד, ובין הפרקים שואל אף מפני הכבוד ומשיב לכל אדם. ולא יעיין בדבר אחר ולא ילך בפסוק ראשון [ובבשכמל"ו, וי"א עד 'על לבבך'].

בפרשה שניה דק"ש מותר לעשות מלאכה [שאינה צריכה שימת לב] או לרמוז [וי"א רק לצורך מצוה]. ולא ידבר חוץ מאמירת 'שלום' וכדו'.

בשאר ברכות [לא יעשה מלאכה שצריכה שימת לב. ולא יעיין בדבר אחר]. לא ידבר חוץ מאמירת 'שלום' וכדו' [שזה מותר רק באופן שלא יקלקל את כל משמעות הברכה].

בהלל בימים שגומרים את ההלל לא ידבר חוץ מאמירת 'שלום' כנ"ל. ובימים שאין גומרים את ההלל אף באמצע הפרק דינו כבין הפרקים, ששואל אף מפני הכבוד ומשיב לכל אדם.

פרק ג - בירור הלכה

מו"מ בדברי המג"א והט"ז על האיסור לעשות דבר אחר באמצע דבר מצוה

לג. כתב השו"ע (או"ח ס"ט קפג, וקצא) אסור לעשות מלאכה בשעה שמברך. והוסיף על זה המג"א, נראה לי שאפילו תשמיש קל אסור. עכ"ל.

אבל דבר זר לגמרי אסור אפילו תשמיש קל. ואפשר שמטעם זה מותר גם בברכהמ"ז ללבוש מלבוש עליון לכבוד האמירה, וצ"ע.

ועוד אפשר לומר שהמג"א לא אסר כל פעולה קלה ממש, וגם סידור טליתו על כתיפו היא פחותה מתשמיש קל, כמו הליכה הנ"ל, ובזה מודה המג"א שמותר בשעת הצורך אף בתפילת העמידה. אבל גם זה דוחק, דמסתימת לשון המג"א נראה דאוסר כל תשמיש קל. ועדיין צ"ע בכל זה.

ועכ"פ נראה פשוט שפעולה קלה [ספונטנית] שאדם עושה אותה בלי שום הרגשה, בלי החלטה לפני העשיה ובלי שימת לב בשעת מעשה ואחריה, לא אסר המג"א אף בשעת התפילה וברכהמ"ז, שהרי אם לא כן יצטרך האדם לעשות את עצמו כאסור באזיקים בשעת אמירתם (וע"ע לקמן אות מד-מה).

לו. והנה הט"ז כתב שם בזה"ל: בירושלמי הוכיח ממש"כ שפועלים לא יברכו בברכת המזון אלא שנים מפני ביטול מלאכה, ולמה לא יברכו השנים האחרונות כשהם עוסקים במלאכתם, א"ר מנא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה (עד) [צ"ל בשעה] שיברך. העתקתי זה כדי שלא תטעה לומר דוקא בשעת ברכהמ"ז אסרו בעשיית מלאכה ולא בשאר מצוות או תפילה, אלא בודאי גם בכל מילי דמצוה לא יעסוק (בשיחה) [אולי צ"ל במלאכה] אחרת. ולא הזכירו זה כאן בברכהמ"ז אלא לתרץ קושיה [מדוע לא ימשיכו הפועלים במלאכתן ותוך כדי כך יאמרו את כל ברכהמ"ז בשלמותן], אבל בודאי בכל המצוות לא יעשה אותם ועוסק בדבר אחר, כי זה מורה על עשיית המצוה בלי כונה אלא דרך עראי ומקרה. וזה נכלל במאמר תורתנו ואם תלכו עמי בקרי, שפירשו אף שתלכו עמי דהיינו בעשיית המצוות מ"מ היא בדרך מקרה ועראי. ונ"ל שבכלל איסור זה יש ג"כ שלא לעסוק בתורה באותה שעה, כי זה גורם ג"כ על ברכת המזון וזה"ל כל דבר מצוה, כדלעיל

צריך להאריך וירא שיתלוצצו עליו יכול לילך לאחריו בשעה שמתחיל החזן, אע"פ שעדיין לא גמר תפלתו, ויחזור למקומו ויגמור. וכל זה בתפילה, וכ"ש בברכהמ"ז כמו שפסק בשו"ע (שם קפג, ט"א) את דברי הרא"ש, שהאוכל בדרך יכול להמשיך ללכת בברכהמ"ז, כשאין דעתו מיושבת עליו אם יאחר דרכו, וכדאמרינן גבי תפילה (עי' שם צד, ט). וכנ"ל (אות י').

ועל כרחק צ"ל שגם הליכה היא פחותה מתשמיש קל, ובזה מודה המג"א שמותר בשעת הצורך בברכהמ"ז ואף בתפילת העמידה, ועכ"פ כדי שתהא דעתו מיושבת עליו או לשאר צורך מצוה.

ועוד אפשר לומר דאין הכי נמי, כשם שהתירו את ההליכה בברכהמ"ז ובתפילת העמידה לצורך כונה או שאר צורך מצוה, כך מותר לעשות שאר תשמיש קל לצורך מצוה כזה, ומה שאסר המג"א איירי כשאין לו שום צורך מצוה לעשות תשמיש זה. אבל זה דוחק, דמסתימת לשון המג"א נראה דאוסר בכל אופן שהוא.

לה. אך עוד קשה על המג"א מהא דאיתא בגמרא (ברכות כד. לפי פירוש ר"ח) שמותר להפסיק אפילו באמצע העמידה כדי לסדר טליתו שלא תיפול, וכן נפסק בשו"ע (אור"ח צא, טז). ובשלמא רקיקה והסרת כינה התירו שם כיון שזה מפריע את כונת התפילה, אבל סידור טליתו [אי איירי כשמפריע לו את הכונה הרי מותר לסדר טליתו אף כשנפלה לגמרי, כמו"ש בשו"ע הרב (שם, כ"ל אות ג), אלא על כרחק ש[ה]התירו אף כשלא מפריע את הכונה, כיון שהוא תשמיש קל.

וצ"ל דס"ל למג"א דכיון שלבישת הטלית [ואולי גם כל מלבוש עליון] הוא לכבוד התפילה, לכן התירו לסדרו כשלא נפל לגמרי, ע"י תשמיש קל אפילו באמצע התפילה [ובק"ש וברכותיה משמע בב"י שמותר אף להלביש טלית מחדש (עי' לעיל סוף אות ג)], כיון שהוא לכבוד האמירה,

ותו לא, אלא לפי שהט"ז הוסיף לאסור בכל דבר מצוה מלעסוק בדבר עיוני, לכן הוסיף הפמ"ג להחמיר ולאסור גם להחזיק דבר המטריד דעתו בכל ק"ש ובפסוד"ז, אבל סתם מלאכה שאינה מטרידה את דעתו מותר בהם.

[ועכ"פ נראה דהאחיזה שאסר הפמ"ג גם בקריאת שמע ובפסוד"ז כונתו רק לדבר שמטרידו מדאגה שמא יפול, אבל שאר דברים שאינם מטרידים לא אסר בהם, שהרי הפמ"ג כתב בטעם המחמירים אף לאחוז דברים שאינם מטרידים, לפי שאין הדרך לעמוד כן בפני גדולים, וציין לעיין בס"י צא ס"ה, ששם איירי רק לגבי תפילת העמידה, עיי"ש].

מ"ל. ועי' בשו"ע הרב (סי' טג בקונ"א) שגם הקשה על הט"ז כנ"ל, ותירץ בדוחק בדרך אפשר, שהתירו בפרשה שניה מלאכה כיון שהיא דומה למצוה. ודבריו צ"ב. ואולי רצה לומר שהתירו רק מלאכה שהיא לצורך פרנסת האדם. וגם זה דוחק.

ובמשנ"ב (סו"ס צג) הקשה כנ"ל, והוסיף דמשמע מגמרא הנ"ל שגם בשאר ברכות ק"ש מותר כמ"ש הב"י (כנ"ל סוף אות א), וא"כ אי אפשר לחלק כדברי הפמ"ג. ונשאר בצע"ג [והדבר פלא שאע"פ שכאן נשאר בצע"ג (בפנים של המשנ"ב) מ"מ העתיק אח"כ (בסי' קצא) את עיקר דברי הט"ז להלכה, ועי' לקמן אות מט].

ואמנם אפשר לתרץ את תוספת קושית המשנ"ב, דהט"ז פליג על הב"י, וס"ל דהגמרא איירי דוקא בקורא קריאת שמע בלא ברכותיה, ובוה אמרו שמותר במלאכה מפרשה שניה ואילך, אבל לא התירו בשאר ברכות ק"ש. ודו"ק.

מ. ושמעתי מהגר"ש דבליצקי שליט"א להקשות על הט"ז מהא דאי' בירושלמי (ברכות ט, ג) מצוות מאימתי מברך עליהן, ר' יוחנן אמר עובר לעשייתן ור' הונא אמר בשעת עשייתו. ואע"פ שלהלכה נפסק כר'

שהיא על צד המקרה וההזדמן. ואפילו עוסק במצוה זו אין נכון שיעסוק במצוה אחרת עמה כי אחד מבטל חברו (ולקמן בסוף הסימן הארכנו בביאור סיום דברי הט"ז). עכ"ל.

זאת אומרת דהט"ז חידש לאסור עשיית מלאכה לא רק בברכהמ"ז אלא אף בכל דבר מצוה, והוסיף עוד לחדש לאסור או גם לעסוק בתורה, ובסיום דבריו הוסיף דאף אין נכון לעסוק במצוה אחרת כשעוסק במצוה אחת.

לז. והקשה הפמ"ג מהא דאי' בגמרא (ברכות טז.) ונפסק בשו"ע (או"ח טג, ז) דהעושה מלאכה ובא לקרות קריאת שמע יפסיק ממלאכתו רק בפרשה ראשונה בלבד, משמע דבפרשה שניה מותר, וגם בעה"ב עצמו מותר בזה, כמו"ש הב"י שם. ותירץ דפרשה שניה כלימוד תורה חשיב ושרי לעסוק במלאכתו בעת לימוד תורה, שדוקא בעוסק במצוה לבד מדברי תורה אסור לעסוק במלאכה [נראה דרצה לומר שחייב אמירת פסוקים אינה חמורה כחייב אמירת ברכה וכדו']. עכת"ד שכתבם מדוחק הקושיה, בדרך אפשר, ע"ש.

ולפ"ז לכאורה צריך להתיר עשיית מלאכה גם בפסוקי דומרה ואף במזמורי ה'הלל', דגם הם מצות אמירת פסוקי תנ"ך.

לח. וצ"ע על מה שכתב הפמ"ג עצמו (ד"ט צו) שהאיסור להחזיק דבר שמפחד שיפול מידו הוא לא רק בתפילה אלא גם בקריאת שמע [ולא מבדיל בין פרשה ראשונה לשניה] ובפסוד"ז, עכ"ד (והעתיקו המשנ"ב שם). ואינו מובן, וכי להחזיק דבר שמפחד שיפול הוא יותר חמור מעשיית מלאכה גמורה שמותר בפרשה שניה דק"ש, וכ"ש שצריך להיות מותר בפסוד"ז (ועי' מש"כ לקמן אות מו).

ואפשר דס"ל לפמ"ג (כעין דברי שו"ע הרב, עי' לקמן אות מח), דמדינא דגמרא אסור לעשות כל מלאכה רק בפרשה ראשונה דק"ש ובברכהמ"ז. וכ"ש בתפילת העמידה.

מב. וראיתי בשו"ת שלמת חיים (ריש ח"ג) שחידש (השואל הרא"ש בלומנסל) לישב את דברי הט"ז. שיש לחלק בין להתחיל במלאכה באמצע שעוסק במצוה או בברכה [שבוזה נראית הברכה והמצוה כעראי ומקרה], שבאופן זה הוסיף הט"ז לאסור גם בכל דבר מצוה, לבין להתחיל בברכה או מצוה בשעה שעוסק במלאכה, שבאופן זה אסור בגמרא ובשו"ע רק בפרשה ראשונה דק"ש וברכה מ"ז, וכ"ש בתפילת העמידה, אבל באופן זה לא הוסיף הט"ז לאסור בשאר דברים. עכת"ד. והסברא בזה י"ל שאין זה נראה כ"כ כעובד את ה' בדרך מקרה ועראי, אלא אדרבא, נראה שאף כשעוסק במלאכה עובד את בוראו.

שוב מצאתי שכבר קדמו בספר תהילה לדוד, שכתב שם בקצרה חילוק זה, עיי"ש. ובאמת כן מדויק מלשון הגמרא, שלגבי ההיתר אמרו (ברכות טו.) עוסקים במלאכתן וקורין פרשה שניה, ולעומתו לגבי האיסור אמרו בירושלמי (ברכות ב, ה) להיפך, אסור לעשות מלאכה בשעה שמברך [ומש"א עוד שם בירושלמי הכתף לא יתחיל לקרוא שמע בשעה שפורך (עי' לעיל אות ט), כונתו דוקא התחלת ק"ש דהיינו פרשה ראשונה, אבל להמשיך מפרשה שניה ואילך אין איסור]. ודוק.

מג. ואם כנים הדברים יובן שפיר הא דאי' בשו"ע ב' פעמים הלכה זו, בסו"ס קפג כתוב אין לברך בשעה שעושה מלאכה, ובסו"ס קצא כתוב אסור לעשות מלאכה בשעה שמברך [והמשנ"ב כתב דהיינו הך, ע"ש], והנה הט"ז כתב את דבריו בסו"ס קצא (ולא הקדימו לסו"ס קפג), והדבר צריך ביאור.

ולהנ"ל הוא מדויק, שרק בסי' קצא דאיירי באיסור להתחיל במלאכה בשעה שמברך על זה הוסיף הט"ז לאסור גם בכל דבר מצוה, אבל בסי' קפג דאיירי להיפך, לברך בשעה שעוסק במלאכה, בזה לא

יוחנן שמברך עובר לעשייתו, אבל משמע מהירושלמי שלכו"ע אין איסור בעצם עשיית הדבר באמצע הברכה.

אמנם אפשר לומר שזה רק ראייה להתיר עשיית מצוה שעליה מברך [והוא על דרך שנוהגים לנשק את התפילין בקריאת שמע באמירת מצוותן וכו'], אבל לעשות דבר אחר אפשר שאסור.

[עוד העיר הרב הנ"ל ממש"כ בדרכי משה (או"ח קמז, והעתיקו המשנ"ב שם טקי"ג) שאפשר לגלול ספר תורה באמצע פסוקי דזמרה, משמע שמתירים מעשה גמור שאינו שייך לאותו ענין, ולכאורה לפי הט"ז אין להתיר זאת.

אבל באמת אין זה מוכרח, שהרי גם הט"ז לא אסר בהחלט לעשות מצוה אחת באמצע מצוה אחרת, אלא כתב שאינו נכון, ואף על זה כתב הפמ"ג כתב ע"ז שכשאינן זמן לעשותה אח"כ ויכול לעשות שתיהן עושה שתיהן, וא"כ מסתבר שאם עדיין לא הכינו את הס"ת לקריאת היום מותר להכינו בפסוד"ז כדי שלא יהיה טירחה דציבורא.]

מא. אך עוד הקשה הרב הנ"ל מגמרא בבלי (ברכות לט.) דא"ר חייא צריך שתכלה ברכה עם הפת [פירש רש"י עם פריסת הפרוסה תכלה הברכה], ומתקיף לה רבינא כי גמרה ברכה אפרוסה גמרה, אלא אמר רבא מברך ואח"כ בוצע [פירש רש"י גומר כל הברכה ואח"כ מפריש הפרוסה, דכליא ברכה אפרוסה שלמה]. משמע שלכו"ע אין שום איסור בעצם מעשה הפריסה [שאינה מצוה] באמצע הברכה, אלא שרבא פסק אחרת כיון שעדיף שכל הברכה תהיה על שלמה.

ונראה מכל זה דמלאכה השייכת לענין הברכה שמברך מותרת באמצע הברכה אף לדברי הט"ז, והסברא בזה י"ל שאין זה נראה כ"כ שמברך דרך עראי ומקרה, שהרי המלאכה קשורה לדבר שמברכים עליו.

מינים בהלל של חג הסוכות]. ולכאורה יש ראייה מכל זה להתיר פעולה כלשהיא באמצע כל ברכה ותפילה (עי' לעיל אות מא).

אך אפשר שכל זה ראייה רק להתיר פעולה שהיא דבר מצוה והיא גם שייכת קצת לאותו ענין [עפ"י נגלה או נסתר]. ודוק. אבל סתם פעולה [אפילו תשמיש קל] שאינה מהענין אין ראייה להקל, אך גם אין הכרח לאסור כנ"ל [ואפשר עוד שבכל הנ"ל צריך לעצור מאמירתו, ולא לעשותם באמצע האמירה (וכנ"ל באות יא)]. ועדיין צ"ע בזה.

ועכ"פ צ"ב מנהגינו במצות חז"ל לנענע את ארבעת המינים בחג הסוכות בשעת אמירת פסוקי 'הודו' ו'אנא' שבהלל, שאנו נמנעים מלנענע באמירת שם ה' שבהם, כמובא בדרכי משה (אור"ח תרנא, ו), וכתב שם הלבוש שהטעם בזה משום שבעת אמירת השם צריך לכוין ביותר, וכשמנענע הוא טרוד בנענוע ואינו יכול לכוין כ"כ וכו'. ^{עיי"ש}. ולכאורה נראה מזה חומרה חדשה, שאע"פ שמקילים לעשות דבר שאין צריך שימת לב באמצע ברכות וכדו' כנ"ל, ראוי להחמיר שלא לעשותו בשעת אמירת שם ה'. ולא מצינו במקום אחר מי שכתב כן.

אך באמת אין בזה הכרח, כי אפשר שלא רצו לכתחילה להנהיג נענוע מיוחד בזמן אמירת תיבת שם ה', אבל לעשות איזה פעולה של מצוה באמצע ברכה אין איסור אע"פ שזה נמשך גם בעת הזכרת שם ה'. ואולי יש בזה עוד טעם נוסף מיוחד שלא לנענע לצד מסוים בזמן אמירת ה', כדי שלא יראה ח"ו שאנו מרמזים שהש"ת נמצא רק בצד ההוא, ובאמת הרי מלא כל הארץ כבודו (ועי' עוד בלבוש שם).

מו. עוד צ"ע האם הט"ז מחמיר גם באמצע תפילה או מצוה שאינה חובה עליו [כמבקש בקשות שאינם מחובת התפילה, או כשממציא עצמו לעשות איזה מצוה קיומית]. ומסתבר שבזה אין את חומרת הדבר שכתב הט"ז. שהרי אינו מצווה לעשותם.

הוסיף כלום, דגם לשיטתו אין איסור באופן זה חוץ ממה שכתוב בגמרא מפורש, ותו לא.

אך אין זה מוכרח, שאפשר שהט"ז כתבו בסי' קצא כיון ששם מובא ההלכה שהקילו לפועלים לברך רק שתי ברכות, שמוזה ראית הירושלמי. וק"ל. ועכ"פ שאר הפוסקים לא כתבו חילוק זה להלכה, וגם מדברי הט"ז עצמו אין הכרח לחלק כן, וצ"ע בזה.

מד. ועדיין נשאר לנו לברר את עצם שיטת הט"ז שאסר לעסוק במלאכה אחרת או בעיון התורה באמצע כל ברכה תפילה ומצוה. האם כונתו לאסור גם מלאכה של 'תשמיש קל' [כפי מה שהוסיף המג"א], או רק מלאכה ממש, דהא הט"ז לא כתב לאסור תשמיש קל.

ובן מסתבר להקל [ועכ"פ כשאנו צריך ^{שימת הלב}], דהרי הט"ז כתב לאסור רק במלאכה גמורה או בדבר עיוני כלימוד התורה, שבזה נראה כעושה דרך עראי ומקרה, אבל בתשמיש קל שאין צריך שימת הלב לא איירי. [ולעומתו המג"א שכתב להחמיר שלא לעשות אפילו תשמיש קל איירי רק על ברכה מ"ז וכדו', ולא הוסיף לאסור גם באמצע שאר ברכות וכדו' (ועי' לעיל אות לג)].

ועכ"פ נראה פשוט שפעולה קלה [ספונטנית] שאדם עושה אותה בלי שום הרגשה, בלי החלטה לעשות לפני כן ובלי שימת לב בשעת מעשה ואחריה, מותר לכו"ע אף בתפילה וברכה מ"ז, שהרי אם לא כן יצטרך האדם לעשות את עצמו כאסור באזיקים בשעת אמירתם (כנ"ל אות לה).

מה. והנה הובא בקדמונים כמה פעמים לעשות איזה פעולה בשאר ברכות ומצוות [כגון: לנשק תפילין באמצע ברכות אזור ישראל ועוטר ישראל, ובפסוד"ז, וכן בתחילת ברכות ק"ש. ולתת צדקה בפסוד"ז, באמירת ואתה מושל בכל. ולקבץ את ד' הציציות ולנשקם בברכות ק"ש. ולנענע ד'

[דברי השו"ע והמג"א יחד עם] עיקר דברי הט"ז, אבל בכמה שינויים, וז"ל: אסור לעשות מלאכה בעודו מברך, מפני שנראה כמברך עראי ומקרה, אפילו תשמיש קל אסור לעשות אע"פ שאינו מונעו מלכוין. ואין צ"ל שלא יעסוק בדבר שצריך לשום לבו אליו ואפילו הוא דבר מצוה כעסק התורה, שנמצא לבבו פונה מכונת הברכה. וזה אינו נכון לכתחילה גם בשאר ברכות, שכיון שכולם צריכים כונה לכתחילה לדברי הכל, וכן בקריאת שמע אפילו מפרק שני ואילך, מה שא"כ מלאכה בידים לא מנעו אלא בפרק ראשון של ק"ש. עכ"ל.

ולשיטתו לא קשה הקושיה שהקשינו על הט"ז, דהוא נקט את חומרת הט"ז - להימנע ממלאכה גם בשאר דברים שבקדושה - בכמה שינויים. א. שכך נכון לכתחילה, בעוד שהט"ז כתב שהוא 'איסור' [וכנראה שהמשנ"ב הכריע כמוהו, שבסי' קצא כשהביא את דברי הט"ז כתב 'יש להזהר', כדלקמן]. ב. כתב זאת רק על שאר ברכות ופרשה שניה דק"ש, בעוד שהט"ז כתב לאסור 'בכל מילי דמצוה'. ג. כתב להזהר רק מ'לעסוק בדבר שצריך שימת הלב', כי עי"ז ימנע מכונת האמירה שעוסק בה (וכן העתיק המשנ"ב שם), בעוד שהט"ז כתב לאסור 'כל מלאכה', כדי שלא יראה כעושהו בדרך עראי ומקרה (וכבר העיר על זה בספר תהילה לדוד. וע"ע לעיל אות לו).

נמצא לפי שיטת שו"ע הרב מצד הדין האיסור לעשות כל מלאכה [אפילו תשמיש קל] הוא רק בברכה מ"ז [שחיובו מדאורייתא], ובפרשה ראשונה דק"ש [שהוא עיקר יחוד ה'], ובדאי גם בתפילת העמידה [שהוא כעומד לפני המלך], והטעם בזה כיון שנראה כעושה בדרך עראי ומקרה, ואין צריך לומר שאסור בהם לעסוק בדבר הצריך שימת הלב, כיון שלבו פונה מהכונה. אך ראוי להוסיף עוד להזהר גם בשאר ברכות ובפרשה שניה דק"ש מלעסוק בדבר הצריך שימת הלב [ואף שהוא דבר מצוה - כן משמע מהמשך דבריו], כי אז יהיה לו קשה

ונפלאתי על המחה"ש (והבאר היטב, ואחריהם נמשך המשנ"ב ר"ס צו) שהעתיקו דברי הט"ז (שם) בקיצור, ומשמע מדבריהם כאילו ס"ל לט"ז שהיה צריך לאסור להחזיק חפץ בידו בשעת אמירת יקום פורקן וברכת ראש חודש^{החדש}, אלא שאעפ"כ מתירים לאחוז ספר תורה באמירתם כדי לרמוז בזה בקשה על לומדי התורה, עיי"ש [ולולא דמסתפינא הייתי אומר שמזה ג"כ יצא לפמ"ג שאסור לאחוז חפץ שמפחד שיפול וכדו' באמצע פסוד"ז, והעתיקו המשנ"ב, כנ"ל].

אבל המעיין בט"ז (שם) בפנים, יראה שהוא בעצמו הדגיש שאין חיוב לאומרו בכונה, וממילא אין כל איסור לאחוז את הס"ת באמירתם, וכל קושייתו היא רק מדוע מהדרים להחזיק ס"ת ביקום פורקן, בעוד שלפי דברי חז"ל אין זה הידור, אלא להיפך. דע"ז תירץ כנ"ל. עיי"ש ודוק.

וא"כ אין שום הכרח להט"ז לאסור בתפילות שאין בהם חיוב, וכן נראה בממציא עצמו לעשות מצוה קיומית.

מזו. עוד צ"ע האם הט"ז מחמיר גם באמצע לימוד התורה שלא לעשות מלאכה. ומדברי הפמ"ג (בתירוצו על הט"ז, כנ"ל אות לו) נראה שפשוט לו שמותר לעשות מלאכה בשעה שלומד תורה.

וכן מסתבר, שהרי כל איש מישראל מצווה להגות בתורה יומם ולילה, ומדוע נחייב את הלומד ליבטל מלימודו כשרוצה לעשות איזה מלאכה [וכבר מצינו שהקילו לחכמים ותלמידיהם לאכול ולשתות בבית המדרש כדי שלא יתבטלו מלימודם (עי' ר"ס קנא)].

ובמובן שאם אינו יכול לעשות מלאכתו תוך כדי לימודו, צריך לברר ולדעת האם מותר לו ליבטל מתורתו כדי לעשות מלאכתו (ואכמ"ל בענין, ובמק"א הארכת בזה).

מח. והנה אחר הדברים האלה התבוננתי בדברי זקני בשו"ע הרב בהלכות ברכה מ"ז (קפג, יד) וראיתי שכתב שם את

אחרת, וזה נכלל במאמר תורתנו ואם תלכו עמי קרי, דהיינו שלא יהיו המצוות אצלנו על צד המקרה וההזדמנות בעלמא.

זאת אומרת שהמשנ"ב הכריע בדברי שו"ע הרב, שכתב את הוספת דברי הט"ז בלשון 'יש להיזהר' ולא כתב ש'אסור'. וכתב רק להיזהר שלא לעיין, ולא הזהיר על כל מלאכה. וכתב רק על תפילת העמידה ושאר ברכות, ולא על כל דבר מצוה.

וכנראה שאעפ"כ רצה המשנ"ב להדר להחמיר לכתחילה בדברי הט"ז גם בכל דבר מצוה, בגלל חומר פסוקי התוכחה שהביא הט"ז, ולכן הוסיף להעתיק בביאור הלכה עוד משפט קצר מלשון הט"ז, שה"ה כשעוסק באיזה מצוה לא יעסוק אז בדבר אחר. ולכאורה לא מובן מדוע לא כלל המשנ"ב גם משפט קצר זה בתוך תוכן שאר דברי הט"ז שהעתיק בפנים בתוך המשנ"ב, אלא ודאי שהכריע שאין להחמיר כ"כ בכל דבר מצוה, אלא שלכתחילה כדאי להדר להיזהר כן גם בכל דבר מצוה.

נ. והנה הט"ז סיים בזה"ל: ואפילו העוסק במצוה זו אין נכון שיעסוק במצוה אחרת עמה, כי אחד מבטל חברו, נ"ל. עכ"ל. ודבריו צריכים ביאור, שפתח 'אין נכון' וסיים ש'אחד מבטל חברו', הרי אם כפשטות דבריו שמצוה אחת מתבטלת כשעושה עמה מצוה נוספת, מדוע כתב רק ש'אין נכון' ולא כתב ש'אסור', כמו שכתב בתחילת דבריו.

עוד צ"ע ממה שפסק הרמ"א (או"ח לח, ח, בהג"ה, בשם א"י ור"ן) שהעוסק במצוה פטור ממצוה אחרת [כדרשת חז"ל שדרשוהו מהפסוק בשבתך בביתך ובלכתך בדרך, זהו רק] אם צריך לטרוח אחר האחרת, אבל אם יכול לעשות שתיהן כאחת בלא טורח נוסף יעשה שתיהן [ואפשר שגם אז אינו חיוב, אלא רק מהיות טוב (שו"ע הרב), אך בגמרא משמע שאם אין צריך לטרוח כלל עבור האחרת חייב לעשות שניהם (ביאור הל' עיי"ש)]. ולכאורה מדברי הט"ז הנ"ל נראה

לכוין בהם, אבל מלאכה שאינה שימת הלב אפשר שמותר בהם אף לכתחילה.

ממ. ועתה נברר את הכרעת המשנה ברורה. הנה בסי' כה (סקנ"ו) כתב ואנשים שנוהגין לקפל הטלית ותפילין ולהניחן בתיקן בעת אמירת קדיש לא יפה הן עושין דמאוד יש לכוין בעניית איש"ר וכו', ובודאי לא גרע משאר ברכות דרבנן דאסור לעשות אפילו תשמיש קל בשעה שהוא מברך, כמבואר לקמן בסימן קצא במג"א סק"ב. עכ"ל [ובר"ס נז כתב עוד בשם הפר"ח שאסור אפילו להרהר בד"ת בשעת אמירת קדיש]. וכן כתב (לד, יד, בשם הפמ"ג) שצריך לכוין לחזרת הש"ץ ולא לעסוק בדבר אחר.

אך לעומת זה אח"כ בסו"ס סג כתב המשנ"ב דמשמע מהשו"ע שמאחר פרשה ראשונה של ק"ש מותר לעשות מלאכה, ואפילו בברכות ק"ש, וכן מבואר בהדיא בסי' סו בב"י וכו', ועיין לקמן בסימן קצא בט"ז סק"א. וצ"ע.ג. עכ"ל.

ונראה מזה שאחר כתבו בפשיטות בסי' כה לאסור אף תשמיש קל בכל ברכה דרבנן, התחרט מפשיטתו בגלל הקושיה הנ"ל, ולכן בסו"ס סג נשאר שם ב'צ"ע.ג' על הט"ז [וזה כתב בתוך המשנ"ב, שלא כדרכו לכתוב דברים כאלו רק בשעה"צ או בביאור הל'].

ואכן לבסוף שב המשנ"ב ובירר את דבריו, כשהאריך בענין זה במקומו בסי' קצא (סק"ה), ששם כתב את דברי הט"ז בשינוי, כעין דברי שו"ע הרב. וז"ל שם, אסור לעשות מלאכה וכו', מפני שנראה כמברך בדרך עראי ומקרה, ואפילו תשמיש קל אסור לעשות, ואצ"ל שלא יעסוק בדבר שצריך לשום לבו אליו. וכתב הט"ז שיש ליזהר שלא לעיין אפילו בד"ת בשעה שמברך בהמ"ז כי זה מורה על היות הבהמ"ז אצלו רק על צד המקרה וההזדמן, ולא דוקא בבהמ"ז דה"ה כשעוסק בתפילה [כנראה כונתו תפילת העמידה] או באיזו ברכה

הרמ"א שלא יוסיף כי הוא פטור מהמצוה האחרת, ועל זה מוסיף הט"ז שלא רק שהוא פטור, אלא גם אין נכון שיעשה אז מצוה אחרת. וכנראה שסברתו היא כמו שכתב בתחילת דבריו, דבזה שטורח באמצע מצוה אחת לצורך מצוה אחרת נראה שעושה את המצוה הראשונה בדרך מקרה ועראי, אבל כיון שהדבר השני הוא ג"כ מצות ה' אין שייך לומר על זה 'ואם תלכו עמי בקרי', ולכן כתב רק 'אין נכון'. ועכ"פ צ"ל שכונתו במש"כ ש'אחד מבטל חברו', שע"ז נראה כאילו מצוה אחת מבטלת את חברתה. ודו"ק.

ודע שהפוסקים האחרונים לא הזכירו כלל את סיום דברי הט"ז הנ"ל, וכנראה שסברתם היא שגם אם סוברים כעיקר דברי הט"ז אין צריך להחמיר בזה, שהרי בזה אין נראה כ"כ שעובד את ה' בדרך מקרה ועראי, לפי שבשתיהם עושה רצון ה', כנ"ל.

שחולק על הרמ"א, וס"ל שכל מקרה אין נכון לעשות עוד מצוה. וא"כ צ"ע שהט"ז לא ציין שהרמ"א לא פסק כן.

[ועל הפמ"ג קשה להיפך, שכתב על דברי הט"ז הנ"ל שהעוסק במצוה אין נכון שיעסוק במצוה אחרת, הוסיף הפמ"ג דהיינו כשיש זמן לעשותה אח"כ, הא לאו הכי ויש לעשות שתיהן עושה שתיהן. עכ"ל. וצ"ע שלא הוסיף להתנות שההיתר הוא רק כשאין צריך טרחה נוספת, כדברי הרמ"א. אך כבר נודע שדברי הפמ"ג נכתבו בקיצור, ואולי זה כונתו במה שכתב 'ויש לעשות שתיהן' שיכול לעשות שתיהן בלא טרחה נוספת. ודו"ק.]

ואפשר לומר דהט"ז איירי דוקא באופן שאין יכול לעשות את המצוה האחרת בלי להוסיף טרחה, שבזה כבר פסק

